

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

VVMplus - Delrapport 2

Sammenhænge mellem konflikter og sociale konsekvenser

Larsen, Sanne Vammen; Nielsen, Helle; Hansen, Anne Merrild

Publication date:
2016

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Larsen, S. V., Nielsen, H., & Hansen, A. M. (2016). *VVMplus - Delrapport 2: Sammenhænge mellem konflikter og sociale konsekvenser*. Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

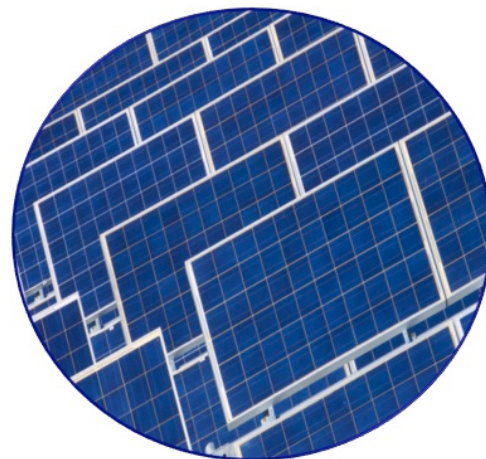

AALBORG UNIVERSITET

DELRAPPORT 2 – SAMMENHÆNGE MELLEM KONFLIKTER OG SOCIALE KONSEKVENSER

Sanne Vammen Larsen, Helle Nielsen og Anne Merrild Hansen
Det Danske Center for Miljøvurdering

DCEA
THE DANISH CENTRE FOR
ENVIRONMENTAL ASSESSMENT

November 2016

FORSK/EL
Energinet.dk

Titel:	VVM <i>Plus</i> – Delrapport 2: Sammenhænge mellem konflikter og sociale konsekvenser
Forfattere:	Sanne Vammen Larsen, Helle Nielsen og Anne Merrild Hansen
Institution:	Det Danske Center for Miljøvurdering, Institut for Planlægning, Aalborg Universitet
Udgivelses:	November 2016
Projektpartnere:	DTU Vind og Det Nordiske Folkecenter for Vedvarende Energi
Finansiell støtte:	ForskEl
Tak til:	Forfatterne vil gerne rette en stor tak til de mennesker inviterede os ind i deres hjem og delte deres historier med os i forbindelse med vores interviews.
Bedes citeret:	Larsen, Nielsen og Hansen, 2016. VVM <i>Plus</i> – Delrapport 2: Sammenhænge mellem konflikter og sociale konsekvenser. Det Danske Center for Miljøvurdering, Institut for Planlægning, Aalborg Universitet

Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse.

Kan downloades via: www.vvmplus.dk og www.dcea.dk

INDHOLDSFORTEGNELSE

1 PROJEKTBEKRIVELSE.....	4
2 FORSKNINGSDESIGN.....	6
2.1 Formål og forskningsspørgsmål.....	6
2.2 Konceptuel ramme: Konfliktbegrebet	6
2.3 Metoder og data	9
3 KONFLIKTANALYSE.....	13
3.1 Holdninger	13
3.2 Uoverensstemmelser	14
3.3 Adfærd.....	27
3.4 Samlet konfliktanalyse	29
4 DISKUSSION OG KONKLUSION	28
4.1 Konflikthåndtering og Konfliktløsning.....	31
4.2 Afværgning af mistillid og opbygning af tillid	32
5 REFERENCER.....	34
BILAG 1: SKEMA TIL REGISTRERING AF SOCIALE ELEMENTER	1
BILAG 2 INTERVIEWGUIDE	1

1 PROJEKTBEKRIVELSE

Denne rapport præsenterer metoder og resultater fra anden del af forskningsprojektet VVMplus, som udføres af en projektgruppe fra Det Danske Center for miljøvurdering ved AAU, DTU Vindenergi og Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi med støtte fra ForskEI.

Med den danske energiaftale fra 2012¹ blev det besluttet på nationalt niveau, at fremtidssikre det danske samfund gennem grøn økonomi i vækst. Aftalens initiativer peger frem mod et langsigtet mål om at energiforsyningen i 2050 skal være 100% baseret på vedvarende energi (VE), samtidig med, at en fortsat høj forsyningssikkerhed sikres. Samtidig udfordres denne omstilling til VE af manglende offentlig accept, idet der har været offentlig modstand mod vindmøller og biogasanlæg, men også eksempelvis solceller. Med udgangspunkt i dette undersøger VVMPlus forudsætninger for offentlig accept af VE-projekter, og barriereeffekter som følge af offentlig modstand mod VE-projekter. Noget af det der optager og bekymrer offentligheden, er sociale konsekvenser fra VE-projekter som eksempelvis påvirkning på sundhed, rekreative værdier, lokal identitet, sikkerhed og ejendomspriser.

Inden for VE er anlæg som vindmøller, biogasanlæg, solcelleanlæg samt biomassefyrede varme- eller kraftvarmewærker omfattet af lovkrav om udførelse af en Vurdering af Virkninger på Miljøet (VVM) forud for etablering. VVM er en væsentlig arena for dialog mellem bygherre, myndighed og offentligheden om projekternes konsekvenser, herunder sociale konsekvenser. Forskning viser dog, at sociale konsekvenser ofte er underbelyst i VVM-processer. Hypotesen er, at når offentligheden således oplever, at det de opfatter som væsentlige negative påvirkninger ikke håndteres tilfredsstillende i beslutningsprocessen, kan det være med til at skabe mistillid, bekymringer og utilfredshed, som kan vokse til organiseret modstand mod anlægsprojektet. Det er denne problemstilling, VVMplus er rettet imod at bidrage til at belyse og afhjælpe.

VVMplus skal således bidrage med ny viden om, hvordan en omstilling af elsystemet til vedvarende energi kan finde sted på en mere hensigtsmæssig måde gennem et mere kvalificeret fokus på og dialog om sociale konsekvenser i VVM. Projektet opbygger i de første faser viden om sociale konsekvenser i VVM af VE-projekter i dansk praksis. Med dette udgangspunkt afprøver projektet nye måder hvorpå sociale konsekvenser kan indgå i VVM af og dialog om konkrete danske VE-projekter i samarbejde med en række centrale aktører indenfor VE-brancherne og VVM-konsulenthuse. For at sikre dette samarbejde er der til projektet knyttet en følgegruppe. Følgegruppen vil følge projektets fremgang og resultater og vil bidrage med cases til afprøvning af et forbedret dialoggrundlag. Følgegruppen består af professionelle inden for dels VVM, dels vedvarende energi og har for nuværende repræsentanter fra: Naturstyrelsen, Rambøll Danmark A/S, Grontmij A/S, COWI, PlanEnergi, Danmarks Vindmølleforening, Dansk Fjernvarme.

Projektet er primært et forskningsprojekt og er delt op i en række konkrete aktiviteter, som vist i figuren nedenfor.

¹ <http://www.ens.dk/politik/dansk-klimate-energi-politik/politiske-aftaler-pa-energiomradet/energiaftalen-22-marts-2012>

Akt. 1	Akt. 2	Akt. 3	Akt. 4	Akt. 5	Akt. 6
• Kortlægning af hvordan sociale konsekvenser indgår i VVM-praksis.	• Analyse af relationer mellem konflikter og grundlaget for dialog om sociale konsekvenser (i VVM).	• Analyse af begrænsninger og muligheder for at behandle sociale konsekvenser i VVM.	• Gennemgang af litteratur og internationale erfaringer med behandling af sociale konsekvenser i VVM.	• Udvikling og afprøvning af bedre praksis for at behandle sociale konsekvenser i VVM og forbedret dialog på baggrund heraf.	• Evaluering af virkningen af den forbedrede praksis og dialog på risikoen for konflikt.

Nærværende rapport opsummerer altså resultaterne af aktivitet 2.

2 FORSKNINGSDSIGN

I dette kapitel gennemgås formålet med og forskningsspørgsmålet for denne delrapport, efterfulgt af en redegørelse for den metode der er benyttet for at besvare det.

2.1 FORMÅL OG FORSKNINGSSPØRGSMÅL

Arbejdspakke 2 skal primært besvare spørgsmålet:

- *Hvilken betydning har belysning af og dialog om sociale konsekvenser for konflikter i forbindelse med VVM af VE-projekter?*

For at besvare dette spørgsmål udføres en konfliktanalyse af cases i form af udvalgte VE-projekter. Analysen udgøres dels af en dokumentanalyse af høringsvar, der skal belyse, hvilke sociale konsekvenser der er blandt de parametre, som bekymrer borgerne, og får dem til at reagere med modstand på projektet. Dette suppleres med interviews med berørte borgere ved fire VE-projekter for at få en mere nuanceret forståelse af de konflikter, som typisk viser sig i borgeres høringsvar: Hvad ligger bag bekymringerne, modstanden og konflikterne?

Den konceptuelle ramme for studierne præsenteres i det nedenstående.

2.2 KONCEPTUEL RAMME: KONFLIKTBEGREBET

I dette afsnit defineres begrebet konflikt, for at kunne identificere cases med forskellige forudsætninger, og diskutere hvad der ligger til grund for, om der er konflikt eller ej, samt hvordan konflikter kan håndteres.

2.2.1 DEFINITION OG INTRODUKTION TIL KONFLIKTANALYSE

Der findes mange forskellige måder at definere konflikt på. De fleste definitioner beskriver konflikter som uoverensstemmelser, hvor to eller flere parter opfatter sig selv som havende inkompatible mål. Konflikters oprindelse og håndtering er forskellige, hermed forstået, hvad der ligger til grund for en konflikt, hvordan en konflikt optræder, og hvordan den afspændes. Konfliktanalyser kan således have forskellige fokus og forudsætninger, givet definitionen der anvendes, ligesom en analyse vil være afhængig af de forhold, der studeres, og den kontekst de indgår i.

Under strukturfunktionalismen i 1950'erne, blev konflikter beskrevet i litteraturen, som dysfunktionelle afvigelser, der skyldes svigt i socialisering eller udefra induceret ubalance imellem delsystemer (se f.eks. Talcott Parson 1951). Senere betragtes konflikter i højere grad som samfundsdynamikker, der netop har til formål at skabe nye balancer, og konflikter ses dermed som udviklende for samfundet. Konfliktanalyser havde fokus på at undersøge konflikters mulige funktionelle virkninger for sociale systemer. (se eksempelvis Dahrendorfs konfliktteori (1972))

I halvfjerdsenerne udvikles forståelsen af konflikters rolle i sociologien igen. Sociologerne Emile Durkheim og Erving Goffman fremhæver fællesskab og samstemmighed/konsensus, som etableret i kraft af sociale ritualer. I forlængelse heraf opstiller Collins (1986) et konfliktteoretisk perspektiv, der indbefatter den forståelse, at samfundet er et resultat af aktørers kampe om ressourcer, og at aktørers organiseringer er resultater af aktørers bestræbelser på at sætte deres interesser igennem. Collins betragter således konsensus og konflikt som forbundne fænomener. Han peger på, at fællesskab og gruppefølelse er

en forudsætning for, at aktører mobiliseres i konflikt med hinanden. Konflikt er ikke mulig uden ritualer, der skaber alliancer og energi hos aktørerne, såvel som de redskaber de forsøger at dominere hinanden med.

I overensstemmelse hermed har den svenske freds og konfliktforsker Peter Wallensteen i nyere tid defineret konflikt som *“en social situation, i hvilken mindst to parter stræber efter på samme tid at erhverve de samme knappe ressourcer”* (Wallensteen 2007: 15). Den norske sociolog Johan Galtung betragter ikke en uoverensstemmelse i sig selv som en konflikt. I stedet beskriver Galtung konflikt som en triadisk konstruktion bestående af holdning, adfærd og uoverensstemmelse (Galtung 1996). De tre elementer af konflikt er beskrevet i Galtungs 'ABC-trekant', som han introducerede sidst i 1960'erne. Trekanten er illustreret herunder, og symboliserer at de tre elementer påvirker hinanden.

Figur 2.1 Galtungs ABC-trekant

Vi læner os i det følgende op ad konfliktforståelsen præsenteret i bogen 'International konfliktløsning' af Bramsen et al. (2016), der bygger videre på Galtungs konfliktforståelse, og definerer konflikt som en situation af uoverensstemmelse og spænding mellem to eller flere parter. En konflikt betragtes altså som tilstedeværende, hvis der er en uoverensstemmelse. Det forudsættes, at en konflikt må foreligge, når blot én part oplever spændinger, hvilket antages altid at påvirke adfærden i større eller mindre omfang. En konflikt er altså defineret ved interesseforskelle imellem aktører/partner, selvom de ikke nødvendigvis har samme opfattelse af intensitet. Det er ikke nødvendigt, at en spænding er direkte artikulert, for at en konflikt er til stede. En spænding kan være så subtil, at den ikke opfattes af andre, end den der opfatter spændingen. Hvor uoverensstemmelsen handler om sagen for konflikten, handler spændingen om relationen imellem aktører. Hvor uoverensstemmelsen kan søges løst via forhandling, skal spændingen fjernes ved hjælp af opbygning af tillid imellem parterne.

Nogle sociologer og mæglere skelner mellem såkaldt ægte konflikter og pseudokonflikter (se eksempelvis Enderud 1987: 37; Berliner 1999). De *ægte* konflikter omfatter konflikter, hvor der er en ydre uoverensstemmelse imellem personer, der deltager i konflikten. *Pseudokonflikter* er konflikter, der bunder i misforståelser forårsaget af manglende kommunikation mellem parterne, men opløses, såfremt der kommer tilstrækkelig information på bordet. I denne rapport tages der udgangspunkt i den forståelse, at konflikter pr. definition er ægte, såfremt de opleves som reelle af aktørerne. Det betyder, at følelsesmæssige faktorer og forhold, som ikke kan bevises, anerkendes som betydningsfulde for borgeren, også selvom de ikke kommer til udtryk som aktiv modstand.

Der differentieres endvidere i det følgende imellem konflikter og modstand. Modstand er situationen, hvor aktørers holdning i forhold til et projekt er, at de er 'imod', og hvor deres adfærd er, at de 'stander imod' ved aktivt at modarbejde en aktivitet. Det

anerkendes samtidig, at en konflikt godt kan være tilstede i form af uoverensstemmelser, hvor denne ikke kommer til udtryk som synlig modstand.

2.2.2 RAMME FOR KONFLIKTANALYSE

Med udgangspunkt i definitionen og forståelsen af konflikter, som beskrevet i det foregående, kan der opstilles en analyseramme og identificeres en række spørgsmål, der kan ligge til grund for konfliktanalysen. Da fokus for VVMplus er at forbedre dialog og håndtering af sociale konsekvenser i VVM, er det relevant at se på, i hvilket omfang konflikter er til stede, hvad de handler om, og dermed hvordan de kan afværges.

I tabel 2.1 er der i den midterste kolonne formuleret tre spørgsmål, et for hver del af den tredelte konfliktanalyse-model i figur 2.1, hvor konflikten betragtes som et samspil mellem holdning, uoverensstemmelse og adfærd. Desuden er der angivet en række svarmuligheder, som kan ligge til grund for tolkning og konfliktbeskrivelse i individuelle cases.

Udfyldelse og anvendelse af analyserammen kan ske på flere måder. Spørgsmålene kan stiles til individer (berørte borgere) i interviews eller spørgeskemaundersøgelser. Eller de kan belyses via dokumentanalyser af medieaktivitet og/eller af høringssvar til VVM-redegørelser. Konflikten kan også analyseres ved kortlægning af anden synlig aktivitet.

Konfliktanalyser kan foretages med fokus på individer, forskellige grupper af aktører eller besvares overordnet i forhold til den enkelte case.

Konfliktanalyse	Spørgsmål	Svarmuligheder
Holdning	Hvad er borgerens holdning til projektet?	<ul style="list-style-type: none"> • Helt for (ingen konflikt) • Mest for (konflikt) • Mest imod (konflikt) • Helt imod (konflikt) • Uafklaret (konflikt) • Neutral (ingen konflikt)
Uoverensstemmelse	Hvilke eventuelle uoverensstemmelser (eller overensstemmelser) opfatter borgeren som værende til stede i forhold til den måde sociale forhold adresseres på?	<ul style="list-style-type: none"> • Hvilke sociale forhold der inddrages • Hvordan de inddrages • Hvor de inddrages • Hvem der har ansvaret for at inddrage dem • Hvornår de inddrages • Hvorfor de inddrages
Adfærd	Hvordan reagerer borgeren på dette?	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv synlig modstand, (eks. høringssvar, aktiv ved borgermøder, medier, underskriftindsamling) • Aktiv ikke synlig modstand (eks. snakker og påvirker naboer) • Passivt (gør ingenting) • Aktiv, ikke synlig støtte (eks. snakker godt om projektet nægter at underskrive papirer) • Aktiv, synlig støtte (eks. aktiv ved borgermøder, i medierne mv)

Tabel 2.1 Konfliktanalyseramme

I de følgende afsnit beskrives det, hvordan en række udvalgte cases i VVMplus analyseres på baggrund af rammen, og hvilke data der anvendes.

2.3 METODER OG DATA

Der indgår to dele i studiet; dokumentstudier og interviews, som er beskrevet i det følgende.

2.2.1 DOKUMENTSTUDIE

Til dokumentstudiet er der udvalgt fire cases, som ses i nedenstående tabel 2.2

Navn på projekt	Projekttype	Publikationsår	Myndighed	Evt. konsulent
Sejrø Bugt Havmøllepark	Kystnære havvindmøller	2015	Energistyrelsen/ Naturstyrelsen	Rambøll A/S
Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage	Vindmøller på land	2015	Varde Kommune	Rambøll A/S
NGF Nature Energy Månsson A/S	Biogasanlæg	2014	Ikast-Brande Kommune	Orbicon A/S
Solcelleanlæg ved Evetofte	Solvarmeanlæg	2015	Halsnæs Kommune	Ingen

Tabel 2.2 Oversigt over VE-projekter som indgår i dokumentstudiet

Ovenstående cases er udvalgt med udgangspunkt i de VE-projekter, som indgår i den første arbejdsplan i VVMplus projektet, og som er afrapporteret i delrapport 1. Ud af disse cases er der udvalgt fire på baggrund af følgende overvejelser:

- Det skal være projekter med en grad af aktiv og synlig lokal modstand, så konflikterne kan analyseres med udgangspunkt i høringssvarene. For at få en indikation af om der har været aktiv lokal modstand, er der lavet en internetsøgning på hvert projekt, hvilket har givet et indtryk af om modstand er kommet til udtryk i medier, via hjemmesider eller i form af høringssvar til VVM-redegørelserne.
- Der er udvalgt fire forskellige projekttyper henholdsvis et projekt med havvindmøller, et med vindmøller på land, et biogas projekt og et solcelleprojekt. For projekter med biomasse har vi ikke identificeret synlig lokal modstand, og derfor er disse ikke medtaget.
- Kriegers Flak er fravalgt, da det på grund af sin størrelse er langt mere komplekst end de øvrige (f.eks. er lokalområdet meget udstrakt).
- Der er udvalgt to projekter fra Jylland og to fra Sjælland for at sikre geografisk spredning.

For at analysere høringssvarene er der opstillet en analyseramme med udgangspunkt i forskningsspørgsmålet i det ovenstående afsnit 2.1. Besvarelsen af spørgsmålet er baseret på en gennemgang af høringssvarene for de udvalgte cases, for at finde steder hvor sociale konsekvenser er nævnt. I identificeringen af sociale konsekvenser er der taget udgangspunkt i definitionen af sociale konsekvenser, som er benyttet i Delrapport 1 til VVMplus (se Larsen og Nielsen 2016). Dette omfatter en række kategorier for sociale konsekvenser: Levevis, kultur, lokalsamfundet, det politiske system, miljøet, helbred og velbefindende, personlig- og ejendomsret samt frygt og forhåbninger.

Ud over at registrere hvilke sociale konsekvenser der er fokus på i høringssvarene, opsamles der på følgende parametre:

- Om der efterspørges yderligere data eller undersøgelser
- Om der lægges op til ændringer i projektet, eller at det ikke skal gennemføres
- Om der er inkluderet lokal viden
- Om der er kritik af eller forslag til dialog

Den samlede analyseramme for høringssvarene kan ses i Bilag 1. For hvert VE-projekt er høringssvarene gennemgået, og der er udfyldt et skema, som det der ses i Bilag 1.

Høringssvarene, der indgår i analysen, er fra høringsfasen efter offentliggørelsen af VVM-redegørelsen for de enkelte VE-projekter. De er fremskaffet enten fra internettet eller ved at kontakte den ansvarlige myndighed, som har fremsendt dem elektronisk. Nedenstående tabel 2.3 giver et overblik over de analyserede høringssvar.

Case	Antal høringssvar	Bag høringssvar
<i>Sejerø Bugt Havmøllepark</i>	132	<i>I alt</i>
	115	Individuelle borgere
	7	Grupper af borgere: <i>Nej til vindmøller i Sejerø Bugt</i> , Grundejerforeningen Vollerup Vang, Grundejerforeningen Brombærvej
	1	Lokale foreninger: Kragenæs sejklub
	2	Virksomheder: Novozymes, European Energy, Sejerø Camping
	7	Nationale interesseorganisationer: Vindmølleindustrien, Greenpeace, Fritidshusejernes Landsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Naturfredningsforening, Danmarks Fiskeriforening, Akademiraadet
<i>Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage</i>	33	<i>I alt</i>
	27	Individuelle borgere
	1	Gruppe af borgere: Ulvemosen/Bækhedegruppen
	3	Virksomheder: Bækhede Plantage A/S, Salling Vindkraft A/S, Navair
	2	Pelsdyravlere
<i>NGF Nature Energy Månsson A/S</i>	26	<i>I alt</i>
	19	Individuelle borgere
	3	Grupper af borgere: Lodsejere på Hastrupvej, Grundejerforeningen Skovvang, Andelsboligforeningen Nord 3
	3	Virksomheder: Midtjyllands Elektricitetsforsynings Selskab, pelsdyravlere, landbrug
	1	Nationale interesseorganisationer: Danmarks Naturfredningsforening
<i>Solcelleanlæg ved Evetofte</i>	7	<i>I alt</i>
	5	Individuelle borgere
	1	Sammenslutning af 20 sommerhusejere

	1	Grundejerforeningen Evetofte (repræsenterer 450 sommerhusejere)
--	---	--

Tabel 2.3 Oversigt over antal analyserede høringssvar og afsendere for de enkelte VE-projekter

Høringssvar fra myndigheder er ikke medtaget i analysen, da formålet har været rettet mod at analysere civilsamfundets holdninger, adfærd og udtryk for uoverensstemmelser.

2.2.2 INTERVIEWS

Formålet med de afholdte interviews er at spørge ind til lokale borgeres holdning til projektet, hvad det er der evt. bekymrer dem ved projektet, samt deres adfærd i processen, altså at belyse uoverensstemmelser, holdning og adfærd i henhold til konfliktanalyserammen.

Det er valgt at arbejde med tre VE-projekter, som følger i tabel 2.4:

Navn på projekt	Projekttype	Publikationsår	Myndighed	Evt. konsulent
Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage	Vindmøller på land	2015	Varde Kommune	Rambøll A/S
NGF Nature Energy Månsson A/S	Biogasanlæg	2014	Ikast-Brande Kommune	Orbicon A/S
Solcelleanlæg ved Lerchenborg	Solcelleanlæg	2014	Kalundborg Kommune	Agrovi

Tabel 2.4 Oversigt over projekter som indgår i interviewene

Det er fortsat valgt at arbejde med tre projekter spredt på vindmøller, biogasanlæg og solcelleanlæg samt fordelt på både Jylland og Sjælland. De kystnære vindmøller i Sejerø Bugt er fravalgt, da dette VE-projekt har et omfang, som ikke er realistisk at dække med interview i dette forskningsprojekt. Sejerø Bugt projektet har desuden en anden karakter end de fleste andre af de undersøgte VE-projekter, som er mere afgrænsede og til lands. Det er valgt at arbejde med et andet solcelleanlæg end i dokumentanalysen. Dette er for at have et projekt med, som ikke har været genstand for synlig aktiv konflikt, hvilket ifølge vores søgning samt Kalundborg Kommune (interview i forbindelse med delrapport 1) gælder for solcelleprojektet ved Lerchenborg. Formålet med at vælge et projekt uden modstand er at undersøge, om dette billede er sammenstemmende med borgernes opfattelse og der således heller ikke er uoverensstemmelser fra borgernes perspektiv, og at der dermed ikke er tale om konflikter.

Der er for vindmølleprojektet og biogasprojektet afholdt tre interviews, mens der for solcelleanlægget er afholdt to interviews. En oversigt fremgår af tabel 2.5.

Navn på projekt	Antal interview	Tid og sted	Interviewer
Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage	3 (6 personer)	22. september 2016, Varde Kommune	Helle Nielsen og Sanne Vammen Larsen
NGF Nature Energy Månsson A/S	3 (8 personer)	22. september 2016, Brande Kommune	Helle Nielsen og Sanne Vammen Larsen
Solcelleanlæg ved Lerchenborg	2 (2 personer)	3. oktober 2016, Kalundborg Kommune	Helle Nielsen

Tabel 2.5 Oversigt over afholdte interviews.

For hvert VE-projekt er der ud fra kort fundet adresser og telefonnumre på de boliger, der ligger inden for 1km fra det planlagte anlæg. Herefter er der ringet rundt til borgere for at aftale de enkelte interviews. Målet har været at opnå tilsagn om deltagelse fra 3 respondenter på hvert VE-projekt. For solcelleanlægget ved Lerchenborg meldte en af respondenterne desværre afbud på dagen, for sent til at et nyt interview kunne planlægges. Fremgangsmåden betyder, at respondenterne i nogen grad er udvalgt tilfældigt fremfor analytisk. Dermed er der også en risiko for, at de der indvilger i at give interview, i nogen grad er de, der i forvejen er aktive, da det ofte er dem, der også vil stille op til et interview. Interviewene er afholdt i respondenternes private hjem, i flere af interviewene deltog et par, og i to af interviewene havde respondenterne inviteret yderligere naboer til at deltage. Således har der i alt deltaget 16 respondenter i interviewene.

Overordnet er der i interviewene spurgt ind til borgernes oplevelse af processen, deres holdninger og adfærd, deres kritik og bekymringer i forhold til anlægget, samt hvordan de kunne tænke sig, at processen kunne have foregået anderledes. Interviewene blev gennemført som semistrukturerede interviews, hvor borgerne først blev bedt om at fortælle deres historie om processen, så der blev skabt et rum, hvor der var plads til deres personlige fortællinger og erfaringer, mens interviewguiden er brugt som en tjekliste og udgangspunkt for uddybende spørgsmål. Den benyttede interviewguide kan ses i Bilag 2.

Interviewene er delvist dokumenteret ved at være optaget på diktafon. Dog er enkelte interviews dokumenteret ved referat dels på grund af tekniske problemer, dels fordi det blev vurderet, at optagelse ville virke som en barriere i forhold til respondenternes mulighed for at tale frit. I forbindelse med tilblivelsen af denne rapport er de tekstafsnit, hvor der henvises til de enkelte interviews, sendt til respondenterne for kvalitetssikring og godkendelse. Respondenterne holdes anonyme i afrapporteringen.

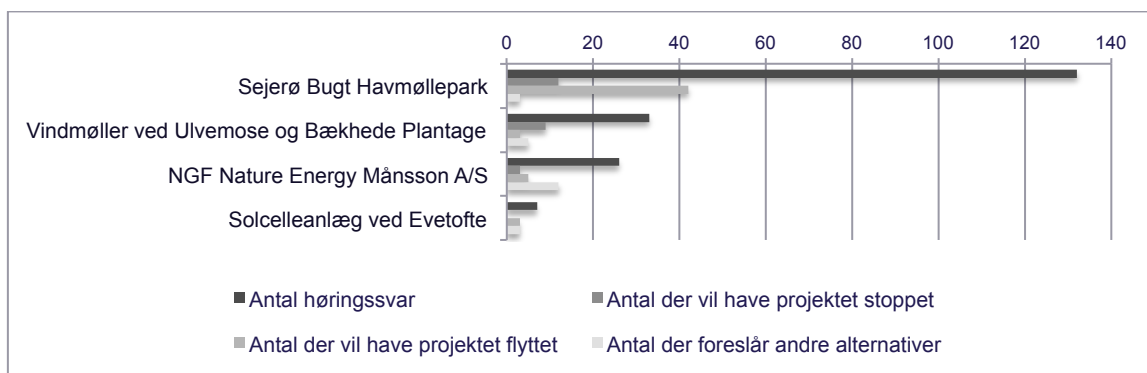
I det følgende kapitel gennemgås og analyseres resultaterne af dataindsamlingen.

3 KONFLIKTANALYSE

I det følgende analyseres det indsamlede empiriske materiale. For at strukturere analysen af konflikterne, inddeles den først i de tre elementer fra den konceptuelle ramme: Holdninger, uoverensstemmelser og adfærd. Der samles til sidst op på alle tre elementer i afsnit 3.4.

3.1 HOLDNINGER

I forhold til borgernes holdninger så har alle de, der har indgivet høringssvar, udtrykt en form for kritik, og betragtes derfor som imod projektet i en eller anden grad. I tabel 2.3, ses hvor mange borgere og organisationer det drejer sig om, for hvert af de fire projekter hvor der er gennemgået høringssvar.

Figur 3.1 Oversigt over antal høringssvar for hvert VE-projekt, samt de holdninger til projektet der gives udtryk for.

Som nævnt opfattes et høringssvar som udtryk for en vis modvilje mod VE-projektet, og det ses af figur 3.1, at denne holdning ikke er uddybet i alle høringssvar.

Ud fra høringssvarene er der samlet set flest borgere, der giver udtryk for, at de ønsker projekterne flyttet. Især for vindmølleprojekterne er der en del forslag, om at møllerne skal ud på havet, hvor de ikke generer nogen.

- De kalder det "kystnære havmøller", men det er regulære havvindmøller, som normalt placeres langt til havs. Hvad skal de i en bugt, med land på tre sider og rigtig mange sommerhuse? (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Denne holdning ligger tæt op ad begrebet om "NIMBY"²; Not in My Back Yard. I en del høringssvar og interviews gives der også udtryk for en generel opbakning til vedvarende energi.

- Vi er på Skovbrynet som udgangspunkt positive over for opførelsen af nye biogasanlæg, både fordi det er en udvidelse af en lokal virksomhed og fordi vi kan se de miljømæssige fordele ved at udnytte de naturlige ressourcer til udvinding af grøn energi. (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

² NIMBY er et akronym for "Not In My Back Yard", ikke i min baghave. NIMBY beskriver modstand mod ændringer af ens nærområde.

- Jeg plejer altid at sige - når der er folk der har spurgt mig omkring det her med vindmøllerne der er kommet op herude - altså jeg er en grøn mand, jeg kan godt lide alternativ energi, jeg har selv solceller, jeg kan godt lide vindmøller, men jeg kan ikke lide den måde det er sket på herude. (Interview: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage)

En del borgere stiller dog også spørgsmålstejn ved det gavnlige i projektet set i en større sammenhæng og de afvejer projektets fordele mod ulemperne på et samfundsmæssigt/alment plan, og flere borgere betvivler, om projekterne er rentable samfundsøkonomisk.

- Det kan ikke passe at man anbringer møller så tæt på kysten, som her planlagt, for at spare penge. Det er ganske enkelt uanstændigt over for de berørte borgere. Hvad er prisen på en smadret natur. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

- Vi har ikke hørt eller læst nogen begrundelse – hverken vedrørende nye arbejdspladser, indtjening eller miljøforbedringer – som tilnærmelsesvis kan nødvendiggøre en så stor forringelse af naturen, miljøet og livskvaliteten for så mange mennesker. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

For de første tre VE-projekter; havvindmøller, vindmøller på land og biogas, er der en del borgere, der ikke ønsker projektet gennemført under nogen omstændigheder. Undtagelsen er solcelleanlægget ved Evetofte, hvor der i høringssvarene er fokuseret mere på alternativer for eksempel til beplantning og placering.

- Det må være muligt at finde andre områder i kommunen hvor der kan opstilles solceller. (Høringssvar: Solceller ved Evetofte)

Biogasanlægget NGF Nature Energy er det projekt, hvor der er flest forslag til alternativer, herunder en del forslag til vejføring og tiltag for trafiksikkerhed. Samlet set er der lige så mange høringssvar med forslag til alternativer som med direkte udtrykt ønske, om at projekterne stoppes helt.

3.2 UOVERENSSTEMMELSER

For at analysere hvilke uoverensstemmelser der er i spil i konflikterne, er der først samlet op på, hvilke sociale konsekvenser borgerne bekymrer sig om, sammenlignet med hvilke konsekvenser der er behandlet i VVM-redegørelserne. Derefter trækkes de uoverensstemmelser frem, som er knyttet til selve planprocessen, altså de forhold i planprocessen som fra borgernes perspektiv er kritiske.

3.2.1 UOVERENSSTEMMELSER OM SOCIALE KONSEKVENSER

Borgernes bekymringer i forhold til sociale konsekvenser er opsamlet i nedenstående tabeller 3.2 til 3.5. I tabellerne kan for hvert VE-projekt sammenlignes, hvad borgerne har udtrykt bekymring for i høringssvar og interviews, samt hvilke sociale konsekvenser der er behandlet i VVM-redegørelserne.

Sejerø Bugt Havmøllepark	Sociale konsekvenser i VVM- redegørelse	Sociale konsekvenser i høringssvar
Levevis	Påvirkninger på rekreative værdier, lystfiskeri, sejl- og vandsport, jagt	Påvirkninger på rekreative værdier, udsigt på gåture, udsigt fra huse inde og ude, brugsværdi af sommerhuse, fred og ro, se på stjerner, herlighedsværdi

Kultur		Påvirkninger på gravhøje og langdysser som skal bevares for børn og børnebørn
Lokalsamfundet	Påvirkninger på turisme, arbejdspladser, fiskeri, landbrugserhverv	Påvirkninger på sejlruter, turisme, manglende lokal gevinst, lokaløkonomi, lokale arbejdspladser – tab versus skabelse, tab af ejendoms- og indkomstskat for kommunen, lokale håndværkere, serviceerhverv, ejendomsmæglere og handlende, forfald i sommerhusområder, udlejning af sommerhuse, attraktivitet ift. bosætning, færre ressourcestærke indbyggere, liggetider ved boligsalg, fiskeri
Det politiske system		
Miljøet	Påvirkninger på/fra støj, luftforurening, visuelt, lys, vibrationer, magnetfelter	Påvirkninger på/fra støj, lavfrekvent støj, refleksioner, visuelt, lys, oliespild fra sejladsulykker, vibrationer, infralyd,
Helbred og velbefindende	Påvirkninger fra visuelt	Påvirkninger på stress, psykisk helbred og livskvalitet. Relateret til støj, visuelt, lys, møllernes bevægelse, skyggekast og infralyd
Personlig- eller ejendomsret	Påvirkninger i form af begrænsninger på brug af jord, ejendomspriser	Påvirkninger på ejendomspriser, eget erhverv (campingplads), muligheder for kredit/lån, usælgelige ejendomme, stavnsbinding, muligheder for andele i møller og udlejning af sommerhuse
Frygt og forhåbninger		Påvirkninger på/i form af et industrianlæg som åbner for flere, betydning for fremtidige restriktioner på støj, børn og børnebørn, usikkerhed om hvad der sker når møllerne skal tages ned, forvandling til udkantsområde

Tabel 3.2 Oversigt for Sejerø Bugt Havmøllepark over de sociale konsekvenser borgerne udtrykker bekymring for i høringssvar, samt de der er behandlet i VVM-redegørelsen.

Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage	Sociale konsekvenser i VVM-redegørelse	Sociale konsekvenser i høringssvar	Sociale konsekvenser i interviews
Levevis	Påvirkninger på rekreative værdier	Påvirkninger på brug af udearealer (terrasser mv.), kreative værdier, indlæringsevne, stilhed, sårbare grupper (som f.eks. kræver ro)	Påvirkninger på jagt, stilheden
Kultur			
Lokalsamfundet	Påvirkninger på landbrugserhverv	Påvirkninger på attraktivitet ift. bosætning, affolkning og deraf skoler og	Påvirkninger på arbejdspladser, splittelse af lokalsamfundet, manglende fordele for

		børnehaver, husdyr, lokal udvikling, sammenhold, manglende lokal gevinst	lokalsamfundet
Det politiske system		Påvirkning på kontrol med miljøgener når møllerne er i gang (manglende kontrol)	Mistillid til det processen og det politiske system
Miljøet	Påvirkninger fra/på støj, skyggecast, refleksioner, risiko for uheld, visuelt, drikkevand	Påvirkninger fra og på støj, visuelt, skyggecast, refleksioner, kumulativ støj og visuelt	Påvirkninger fra støj, visuelt, refleksioner, vibrationer
Helbred og velbefindende	Påvirkninger fra lys, rekreativt, skyggecast, refleksioner, støj, luftforurening,	Påvirkninger på livskvalitet, mistrivsel, søvn, stress, hjerte-karsygdomme, indlæringsevne, depression, højt blodtryk, diabetes og fødselsvægt. Relateret til støj, lavfrekvent støj og skyggecast	Søvn
Personlig- eller ejendomsret	Påvirkninger på ejendomsværdi	Påvirkninger på ejendomsværdi og nye investeringer	Påvirkninger på ejendomsværdi
Frygt og forhåbninger		Påvirkninger på attraktivitet for bosætning, usælgelige ejendomme, affolkning, børnene	Frygt for økonomisk tab

Tabel 3.3 Oversigt for Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage over de sociale konsekvenser borgerne udtrykker bekymring for i høringssvar og interviews, samt de der er behandlet i VVM-redegørelsen.

NGF Nature Energy Månsson A/S	Sociale konsekvenser i VVM-redegørelsen	Sociale konsekvenser i høringssvar	Sociale konsekvenser i interviews
Levevis	Påvirkninger på rekreative værdier	Påvirkninger på mulighed for at bruge udearealer (terrasser mv.)	Påvirkninger i form af at de ikke kan blive boende på deres ejendom (20m fra biogasanlæg)
Kultur			
Lokalsamfundet	Påvirkninger på kapacitet på vejnet, arbejdspladser, landbrugserhverv	Påvirkninger på lokale arbejdspladser på anlægget, andre lokale arbejdspladser, handelsliv, attraktivitet ift. bosætning	
Det politiske system			Mistillid til den politiske proces og kommunen Umyndiggørende proces
Miljøet	Påvirkninger fra støj, støv, lugt, visuelt, drikkevand, risiko for uheld,	Påvirkninger fra og på lugt, støj, visuelt, luftforurening, grundvand	Påvirkninger fra støj, lugt, tung transport
Helbred og			

velbefindende			
Personlig- eller ejendomsret		Påvirkninger på ejendomsværdi, muligheder for kredit/lån, produktivitet i eget erhverv (svineavl)	Påvirkninger på ejendomspriser
Frygt og forhåbninger	Påvirkninger på trafiksikkerhed	Påvirkning på barriereeffekt (trafik), trafiksikkerhed, gasudslip, eksplosioner	Påvirkninger på trafiksikkerhed, familiens fremtidsudsigter, lokalsamfunds sammenhængskraft, økonomisk usikkerhed, øget udkantsproblematik

Tabel 3.4 Oversigt for NGF Nature Energy Månsson A/S over de sociale konsekvenser borgerne udtrykker bekymring for i høringssvar og interviews, samt de der er behandlet i VVM-redegørelsen.

Solcelleanlæg ved Evetoft	Sociale konsekvenser i VVM-redegørelsen	Sociale konsekvenser i høringssvar
Levevis		
Kultur		
Lokalsamfundet		Påvirkninger på turisme og landsbyernes naturnære værdier
Det politiske system		Påvirkning på relationen mellem jordejer/projektejer og lokalsamfund med det nye industrielle projekt
Miljøet	Påvirkninger fra støj, trafikale gener, refleksioner, visuelt og drikkevand	
Helbred og velbefindende		
Personlig- eller ejendomsret		Påvirkning på ejendomsværdi inkl. sommerhuse, skader på private veje og anlæg, oprydning efter anlægget er udtjent
Frygt og forhåbninger		Påvirkninger på økonomiske fremtidsudsigter

Tabel 3.5 Oversigt for Solcelleanlæg ved Evetoft over de sociale konsekvenser borgerne udtrykker bekymring for i høringssvar, samt de der er behandlet i VVM-redegørelsen.

Solcelleanlæg ved Lerchenborg	Sociale konsekvenser i VVM-redegørelsen	Sociale konsekvenser i interviews
Levevis	Påvirkninger på rekreative værdier	
Kultur		
Lokalsamfundet	Påvirkninger på lokalt image, turisme, luft trafik, landbrugserhverv	
Det politiske system		Påvirkning på relationen mellem jordejer/projektejer og lokalsamfund med det nye industrielle projekt
Miljøet	Påvirkninger fra støj, støv, lugt, skyggekast, refleksioner, risiko for uheld, vibrationer og magnetfelter	Visuelt, refleksioner, støj i anlægsfasen
Helbred og velbefindende	Påvirkninger på 'sundhed', relateret til luftforurening og trafikuheld.	
Personlig- eller ejendomsret	Påvirkninger på ejendomsværdi	

ejendomsret		
Frygt og forhåbninger		

Tabel 3.6 Oversigt for Solcelleanlæg ved Lerchenborg over de sociale konsekvenser borgerne udtrykker bekymring for i interviews, samt de der er behandlet i VVM-redegørelsen.

Det ses af ovenstående tabeller, at levevis i alle VVM-redegørelser er fokuseret på de rekreative værdier. For projektet i Sejerø Bugt er dette udvidet med fokus på specifikke temaer; sejlsport, jagt og lystfiskeri. Borgerne giver dog udtryk for bekymringer, der dels ikke rummes af disse kategorier, og dels er mere nuancerede end de kategorier, der behandles i VVM-redegørelserne. Desuden er borgernes bekymringer mere specifikke, og nogle af dem er måske mere uhåndgribelige, end dem der er vurderet i VVM-redegørelserne. Eksempelvis borgernes brug af udearealer, stilhed etc., som ikke nødvendigvis er knyttet til udpegninger af officielle rekreative områder.

- Vores lille paradis er fuldstændig smadret. Aldrig mere, vil vi kunne sidde og nyde morgensolen på gårdspladsen. (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

- Vi frygter derfor at blive stavnsbundet i vores hus, hvor vi ikke kan nyde den friske luft på vores terrasse en varm sommerdag, da duften ikke vil være fra sommerblomster men fra biogasanlægget. (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- Familien har igennem 37 år nydt denne plet...Vi holder meget af at se stjernehimmelen, som er smuk og klar, vi ligger tit ude om natten og ser stjernerne (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

- Jeg vil blive meget ked af, hvis jeg hver gang jeg vågne op i mit sommerhus vil se lige ud i en vindmøllepark, når jeg står og laver mad ser jeg på den, når jeg spiser kan jeg se den, når jeg sidder i min sofa om aftenen kan jeg se alle vindmøllerne med blink på toppen hele aftenen. Det bliver et rent helvede og jeg tror ikke jeg vil komme så meget i sommerhus mere. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Som citaterne eksemplificerer, handler det for borgerne altså mere om, hvordan deres daglige gøren og laden vil blive påvirket af projektet.

Kultur og kulturelle forhold fremhæves i mindre grad og fylder dermed tilsyneladende mindre end de andre kategorier for borgerne, ligesom det ikke medtages i VVM-redegørelserne. Det vurderes derfor ikke at være uoverensstemmelser i forbindelse med dette tema.

I forhold til lokalsamfundet er en del af de emner, som bekymrer borgerne dækket i VVM-redegørelserne. Dog er borgernes bekymring igen mere specificerede og nuancerede, end det der dækkes i VVM-redegørelserne. F.eks. er det for borgerne ikke blot et spørgsmål om arbejdspladser i forbindelse med selve anlægget, men også hvordan det vil påvirke arbejdspladser og udvikling i området som helhed.

- Vi frygter at området vil tabe arbejdspladser på sigt, fordi disse virksomheder [andre lokale virksomheder, red.] ikke ønsker at etablere nye arbejdspladser. (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

En del borgere bekymrer sig om, hvad VE-projektets negative påvirkninger vil betyde for områdets attraktivitet som bosætning og dermed om risikoen for en affolkning.

- Ingen gider købe et hus i en by, hvor lugten ikke er til at holde ud. (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Disse spørgsmål om demografi er ikke dækket af VVM-redegørelserne. Borgerne bekymrer sig desuden i dette perspektiv om svindende skatteindtægter til kommunen, samt risikoen for at "udkantsdanmark-effekten" forstærkes. Flere borgere giver udtryk for, at de ikke ser det som hensigtsmæssigt, at lokalsamfundet skal opleve negative påvirkninger, fordi en privat bygherre skal opføre et anlæg, som vedkommende tjener penge på, mens lokalsamfundet skal bære alle de negative påvirkninger og ikke opnår nogen fordele.

- Det er kun penge for dem, det har ikke noget med CO2 at gøre (Interview: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

- ...at man kan få lov til at sætte en familie – vi har fire børn – at man kan få lov at sætte en hel familie i den situation, at vi muligvis er nødt til at gå fra hus og hjem, og måske sidde inde i en lille lejlighed og aldrig mere blive gældfri, mens vores hus står og rådner op. Fordi en privatperson vælger "jamen det passer mig at lægge det der".
(Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Det politiske system fremhæves ligesom kultur ikke umiddelbart af borgerne i de skriftelige høringssvar. Det betyder, at borgerne ikke udtrykker bekymring for, at VE-projektet i sig selv vil forringe lokaldemokratiet og deres mulighed for at deltage, når først det er etableret. En enkelt borger påpeger dog problemet i, at kontrollen med anlægget og jorden overgår til en ekstern part, som ikke har relationer til lokalområdet, hvormed de lokale borgere får forringede muligheder for at påvirke og overvåge aktiviteterne. At borgerne ikke fremhæver påvirkninger af det politiske system som centralt i forhold til projekterne, skal dog ikke forstås sådan, at borgerne er tilfredse med processen omkring VE-projekterne, dette behandles i nedenstående afsnit 3.2.1.

Det ses af tabellerne, at VVM-redegørelserne generelt medtager de bekymringer, som borgerne har i relation til påvirkninger på miljøet. I det omfang borgerne i deres høringssvar og interviews udtrykker bekymringer for miljøpåvirkninger, er der et stort overlap mellem disse, og det der behandles i VVM-redegørelserne.

Påvirkninger af helbred og velbefindende som følge af solcelleanlæg og biogasanlæg fremhæves ikke som bekymringsområder for borgerne. Disse kategorier er heller ikke inkluderet i VVM-redegørelserne. For de øvrige VE-projekter er borgernes bekymringer igen mere detaljerede i deres forståelse af påvirkningskategorier end VVM-redegørelserne, der altså ikke beskriver de specifikke forhold, som borgerne ønsker. VVM-redegørelserne har ofte fokus på at analysere de miljømæssige påvirkninger, og hvorvidt de overholder grænseværdier, mens borgerne i højere grad italesætter bekymringer for, hvad støj betyder for stress, indlæring, diabetes etc. Borgerne er således mere interesserede i påvirkningerne på end-point, end hvad VVM-redegørelserne indeholder.

- Hvis man bevidst har valgt at opholde sig langt fra trafik- og industristøj, og når stilhed og nattero føles som en nødvendighed for trivsel, kan også en evt. mindre, men vedvarende støj – i 30 år frem – virke endda voldsomt irriterende og stressende.
(Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Det er ikke alle VVM-redegørelserne, der har et fokus på personlig- og ejendomsret, selvom det er noget, der bekymrer borgerne i alle fem VE-projekter. Desuden er der i VVM-redegørelserne primært fokus på påvirkningen på ejendomspriser samt landbrug, fordi der typisk sker et tab af landbrugsjord. Borgerne lader til at være mere bredt

bekymrede dels om ejendomspriser, liggetider og om det overhovedet er muligt at sælge. De fokuserer dog også på andre påvirkninger på deres levebrød samt mulighederne for at optage lån eller få kredit, hvis området kommer ind i en negativ udvikling.

- Erstatningen er så lille, at bliver vi nødt til at flytte, kommer vi herfra med tab
(Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

- Hvis det bliver en realitet vil vi ikke kunne bo her, men vores hus er 0 kr. værd. Så hvad skal man så? Hvad gør vi? Vi har ikke råd til at flytte men kan heller ikke, på grund af generne, bo her. (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- Jeg føler at alle mine hårdt opsparede penge er smidt lige ud i luften (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

- Vi er også ræd for, at hvad med ejendomsværditab, når vi får sådan en lige til nabo og der er ikke noget erstatning at hente der, der er ingenting. (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Af frygt og forhåbninger har VVM-redegørelserne udelukkende medtaget trafiksikkerhed. Trafikken er også et tema, der bekymrer borgerne i flere tilfælde. Borgerne fremhæver dog også andre forhold, i nogle tilfælde knyttet til andre påvirkninger, herunder bekymring for deres og områdets økonomiske og befolkningsmæssige udvikling og udsigten til at blive (mere) "udkantsområde" i fremtiden. Nogle borgere udtrykker desuden bekymringer for at anlægget skal være første del af en udvikling de ikke ønsker, fordi det kan åbne op for, at der gives tilladelse til yderligere industrielle anlæg i området. Ligeledes peger borgere på bekymring for, hvad der skal ske med anlægget, når det er udtjent, hvordan det skal bortskaffes og hvordan oprydningen sikres.

- ...et sted hvor ingen har lyst til at bo, huse forladt – forfalder... (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

- Og hvad bliver det næste, for her i Sejerøbugten er naturen ikke længere uberørt. Her står jo vindmøller. Så er det jo blevet et sted, hvor anden infrastruktur og værker kan placeres. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Det er desuden interessant i forhold til en bæredygtighedsdagsorden, at flere borgere henviser direkte til bekymring for deres børn og kommende generationer, og hvad de kommer til at overlevere til dem.

- Slægtsgården...kan jeg ikke længere med stolthed overdrage til næste generation, hvis den primære udsigt i fremtiden bliver vindmøllevinger i solnedgangen.
(Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

- Vi forsøger som forældre at beskytte vores børn, men betyder det, at det eneste rigtige at gøre for os, er at flytte herfra for at kunne beskytte vores børn. (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

Generelt er der en del eksempler på, at borgerne ser og oplever påvirkninger samlet som kumulative påvirkninger.

- Biogasanlægget vil komme til at berøre en række naboer i forhold til trafik, støj, lugt m.v. Området omkring Grarupvej er i forvejen stærkt belastet af Månssons gartneri, Bukholdt Mink, højspændingsledning, motorvej m.m. Hvornår er nok – nok? (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Herunder kommer også at borgerne giver udtryk for, at de ikke er enige i argumenterne for at placere tekniske anlæg i landskaber, der i forvejen er teknisk prægede

- I henhold til VVM-redegørelsen mener de, at dette [visuel påvirkning fra anlægget red.] ikke er et problem, da vi i forvejen har høje elmast i området. At man har nogle ting i området betyder ikke at man ønsker mere. Vi er i forvejen belastede med en transformerstation og motorvejen. Spørgsmålet er hvor meget mere vi skal tage imod i vores skønne område. (Høringsvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- Den holdning er som nogen har smidt skrald i naturen, så det kan vi også gøre for der er jo skrald i forvejen (Høringssvar: Solcelleanlæg ved Evetofte)

Disse påvirkninger og uoverensstemmelser udgør en del af grundlaget for konflikterne, ifølge den konceptuelle ramme opstillet i afsnit 2.2. I næste afsnit analyseres på et andet lag i uoverensstemmelserne; forløbet af processen.

3.2.1 UOVERENSSTEMMELSER OM PROCESSEN

Borgerne rejser i deres høringssvar og interviews en række problemstillinger, i forhold til hvordan proces og dialog omkring projekterne har fungeret.

Kritik af VVM-redegørelsen

Mange borgere peger på konkrete fejl i VVM-redegørelserne, f.eks. i visualiseringer, støjberegninger og angivelse af afstande. I forhold til visualiseringer er der flere borgere, som mener, at højderne på anlæggene ikke passer sammen med kendte højder på andre lokale pejlemærker såsom skorstene. Desuden er der flere borgere, der påpeger, at der er uoverensstemmelser mellem VVM-redegørelsen og medfølgende lokalplan.

Uoverensstemmelserne betyder i nogle tilfælde, at borgerne har udviklet en generel mistillid til VVM-redegørelsen og dens kvalitet.

- ...Uoverensstemmelser mellem forslag til lokalplantillæg nr. 324 og forslag til kommuneplantillæg nr. 14 synes at bekræfte, at det samlede projekt ikke er gennemarbejdet på en for borgerne i området betryggende måde. (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- Vi mener, at VVM-rapporten i bedste fald er vildledende og absolut ikke giver et retvisende billede af den impact sådanne gigantiske møller vil få på naturen. Hverken udsigt eller støjgener er ordentligt belyst. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Mistilliden kobles også til det faktum, at VVM-redegørelsen betales af bygherre, og den opfattes i flere tilfælde som partisk fremfor neutral. Når samme konsulent står for at besvare høringssvar, ses dette som en yderligere problematik.

- Jeg undrer mig over, at alle vurderinger i VVM-redegørelsen er til fordel for mølleopstiller og ikke for naboerne, natur og landskabet? Hvem betaler for det? Ja det er mølleopstiller... (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

- ...men efterhånden som redegørelsen gennemlæses opstår en ubehagelig fornemmelse af, at alle problemer ses som bagateller og udeladelse af alvorlige problemområder og manglende behandling af andre, forøger skuffelsen og mistroen til hele VVM-undersøgelsens sande formål. Nemlig at havvindmølleparken i Sejerø Bugt uanset hvad, skal opstilles. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Mange borgere udtrykker i deres høringssvar behov for eller ønske om yderligere information, end det der er præsenteret i VVM-redegørelsen. I nedenstående tabel 3.6 ses en opsamling af hvilken information, det drejer sig om.

Case	Hvilken information efterspørges?
Sejerø Bugt Havmøllepark	Visuelle påvirkninger (19), risiko for oliespild (8), projektets udformning (5), støj (4), afvejning af fordele og ulemper (4), arbejdspladser (4), påvirkninger på helbred (2), lavfrekvent støj (2), påvirkninger på fritidssejls (1), infralyd (1), radar (1), påvirkning på beredskab (1), påvirkninger på ejendomsværdi (1), refleksioner (1)
Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage	Påvirkninger på helbred (11), støj (2), påvirkninger på ejendomsværdi (1), påvirkninger på husdyr (1), påvirkninger på pelsdyravl (1), visuelle påvirkninger (1)
NGF Nature Energy Månsson A/S	Støj (1), lugt (3), trafik (1), alternative placeringsmuligheder (1)
Solcelleanlæg ved Evetofte	-

Tabel 3.6 Oversigt over hvilken information borgerne efterspørger i deres høringssvar

En del borgere kritiserer i forbindelse med projektet i Sejerø Bugt, at der arbejdes med en såkaldt ramme-VVM uden beskrivelse af det konkrete anlæg med udbredelse, placering og udbygningsrækkefølge. Dette kritiseres, dels fordi det efter borgernes mening giver bygherre for store frihedsgrader, dels fordi det gør det svært at vurdere projektet.

- Dette gør det ikke muligt at foretage en fyldestgørende vurdering af miljøpåvirkningen på de områder, der påvirkes af vindmøllerne placering inden for det udpegede område. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Manglende indflydelse

En del borgere har det indtryk, at beslutningen om at gennemføre projekterne allerede var taget, før de blev involveret, og dermed at beslutningerne tages hen over hovedet på dem:

- Jeg er godt klar over at jeg – og andre der kommer med indsigelse – kan forvente at indsigelserne bliver afvist. (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

- Når politikerne har bestemt noget så er det jo bestemt... et eller andet sted vil jeg sige drop det høring, for det koster kun os borgere, fordi så skal vi bare bespare indenfor ældreplejen, børneområdet, fordi vi har brugt millioner på, at der skal være en advokat, der skal kigge på indsigelser, drop de høringer for vi bliver ikke hørt alligevel. (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

- Det undrer mig, at der overhovedet ikke bliver lyttet til beboerne herude, som er kommet med forslag til alles bedste, det virker som om der bare skal trumfes det igennem som kommunen vil... (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- Det [modstanden red.] kom vel egentlig i stand, fordi vi følte at det blev tromlet ned over os og så blev vi nødt til at rejse os op. (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- Vel vidende at magthaverne aldrig tager hensyn til befolkningen, hvorfor en protest mod ovennævnte vindmølleprojekt formentlig er spild af tid og papir, synes vi alligevel det er umagen værd at protestere mod møllerne. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

En del borgere kritiserer også både i høringssvar og interviews, at der ikke bliver svaret på deres henvendelser, at det ikke fremgår, hvor og hvordan deres input er brugt, og hvordan der er taget stilling til deres kommentarer og forslag.

- ...vi hørte aldrig fra dem, vi har ikke hørt tilbage fra kommunen – tak for indsigelsen, vi vil bearbejde den – intet har vi hørt. (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Uigennemsigtighed og brug af ressourcer

En del borgere mener, at der er problemer med gennemsigtigheden i processen. Det er kommet til udtryk i forbindelse med manglende dokumentation, og begrænsninger når de har anmodet om aktindsigt. Borgere har i flere projekter en opfattelse af, at der holdes møder, hvor der ikke tages referater, og at referater og anden dokumentation (f.eks. støjmålinger) ifølge myndighederne enten er blevet væk, eller ikke kan udleveres. Desuden fortæller flere interview respondenter, at de har oplevet ikke at blive informeret tidligt i processen, om at projektet var på vej – i et enkelt tilfælde var en nabo ikke orienteret, før de selv opdagede at anlægget var påbegyndt. Flere af dem peger på at uigennemsigtigheden fører til mangel på tillid.

- ...men hele vejen igennem har vi ikke fået noget information...vi har ikke som gårdejere til naboejendommen fået nogen skrivelse, intet. Vi har fået en indkaldelse til det borgermøde der var, det var alt hvad der var... Det er ligeså meget det, at vi føler, der er spillet med fordækte kort igennem hele processen, det er ligesom vi må ikke få noget at vide, fordi uha sæt nu der var modstand (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

I projektet i Sejerø Bugt er der også en del klager, over at indkaldelsen til borgermødet var foregået på en måde, som begrænser mulighederne for deltagelse.

- Borgermødet 2. September 2015 var annonceret på en skandaløs måde, der indikerer at det ikke var meningen, at vi borgere skulle opdage, at der afholdtes et møde. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Desuden påpeges det af flere borgere, at det kan være svært at følge med udviklingen i projekterne, f.eks. når der foretages ændringer, sker udsættelser etc. Noget af det, der nævnes af flere interview respondenter, er at projekterne ændres fra at være forholdsvis små til at blive større. I to projekter udtaler borgere også, at de mener, at det fra start har været kommune og bygherres hensigt at søge om et mindre anlæg, vel vidende at det ville blive udvidet. Samtidig mener de ikke at de som naboer blev ordentligt informeret om projektændringerne. Det ene eksempel var solanlægget, som oprindeligt blot skulle dække Lerchenborgs eget forbrug. En borger fortæller, at da de senere blev præsenteret for det store solanlæg, var det for sent at gøre indsigelser, da alt var forhandlet på plads. Andre borgere beskriver lignende processer i relation til biogasanlæg.

- Vi hørte, at det var et lille privatejet gårdbiogasanlæg, og så lige pludselig så går der et år, så hører vi, at det ikke er et gårdbiogasanlæg... (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Borgerne giver udtryk for at det er krævende for dem at følge de til tider årelange processer, og at de bruger meget tid og ressourcer på det. Herunder ses det af flere høringssvar og interviews, at borgere har hyret advokater til at følge med i sagen og skrive indsigelser.

- Der har været så mange divergerende udmeldinger og skrivefejl, som man kan læse i aviserne og det er for os almindelige mennesker meget forvirrende og hele proceduren har ikke virket til at være reel. (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- *Det er langt ude, at fordi man ikke er god til at lave en skriftlig indsigelse, så betyder man ingenting.* (Interview: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage)

- *Fejl [i sagsmaterialet red.], som vi har siddet og betalt en advokat ud af vores egen lomme...for at han skulle sidde og gøre opmærksom på.* (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

I en sag har modstand mod et tidligere vindmølleprojekt, som nu er opført, betydet at de lokale følte de var for drænede for ressourcer til at yde modstand mod endnu et projekt.

- *Vi blev smadret i høringsfasen med vindmøllerne, og fik ikke noget at vide om at nu var de i gang med solceller...* (Interview: Solceller ved Lerchenborg)

- *Vi har erfaringer med processen med møllerne, troede at vi kunne gøre et eller andet, men det hjælper ikke... vi kan jo ikke blive ved* (Interview: Solceller ved Lerchenborg)

En del borgere trækker desuden i deres høringssvar på eksterne eksperter som ressourcer, hvor de bruger deres udtalelser samt videnskabelige artikler og rapporter til at argumentere for deres sag. Flere borgere peger, på at det er en opslidende proces også fordi sagerne er i gang i lang tid, hvor der er meget usikkerhed for dem og deres fremtid.

- *Vi har gået på det tidspunkt da afgørelsen kommer i halvandet år, hvor vi ikke vidste om vi skal blive her eller ikke blive her. Vi har ikke kunnet renovere færdigt på vores hus, fordi vi ikke har råd til og mulighed for at smide flere penge i det hvis vi alligevel skal flytte. Den der usikkerhed har været så massivt nedbrydende for os alle sammen.* (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- *Det er igen det der med, at det ikke er selve anlægget vi er bange for, det er mere generne, og usikkerhederne omkring det som vi ikke kan få at vide.* (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Kompensation og splittelse af lokalsamfund

Flere borgere peger i interviewene på, at sagerne har splittet lokalsamfundet på grund af uenighed om projekterne.

- *Det har delt området i to, simpelthen. Dem som er for biogasanlægget på den placering, og dem som er imod. Det er selvfølgelig ærgerligt at det gør det, men det har det jo gjort.* (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- *Det skaber splid og splitter det hele ad.* (Interview: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage)

Der er mange borgere, der i deres høringssvar samt i interviews peger på problemer med kompensation, hvem får hvad og efter hvilke kriterier, samt på at disse spørgsmål skaber splittelse og konflikter i lokalsamfundet. En problematik er, når fordele og ulemper ved projekterne bliver ulige fordelt i lokalområdet, fordi der er nogen, der tjener på projekterne, og nogen der ikke gør, og at dette ikke nødvendigvis er fordelt, så de der oplever ulemper også tjener på VE-projekterne.

- *Lodsejerne får penge ud af det og bor ofte længere væk, så de er ikke berørte og er ligeglade med andre – de kunne jo have stoppet projektet ved ikke at sælge jorden eller stille den til rådighed* (Interview: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage)

I flere tilfælde er der tale om udefrakommende investorer og private bygherrer, som tjener penge på at udnytte områdets ressourcer, mens de lokale rammes af negative påvirkninger.

- Det kan ikke være rimeligt, selv ud fra et liberalt synspunkt, at nogen skal kunne drage økonomisk gevinst på bekostning af vores herlighedsværdier. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Disse forskelle i hvem der får fordele, og hvem der ikke får, hvem der er for projekterne og hvem der ikke er, splitter lokalsamfundene og nedbryder tillid imellem de lokale. En interview respondent forklarer, at vedkommende kan udpege mindst 5 naboer inden for 1km, som ikke længere taler med hinanden som følge af projektet. Flere interview respondenter har set eksempler på, at naboer som var aktive modstandere af projekterne pludselig trækker sig tilbage og bliver tavse i debatten. Nogle respondenter ser et sammenfald med at de pågældende er blevet købt ud af deres ejendomme, eller får indtægter ved at leje jord ud til anlægget. I andre tilfælde fortæller respondenterne, at det ikke synligt er hvorfor borgere går fra at være modstandere til at være positive stemt overfor projektet.

- Det vi har lagt mærke til er, at dem der er for, det er dem der får penge og så var der vores kære nabo heroppe, de var også for, indtil de fandt ud af, at de fik ikke ret meget, for det var slet ikke deres markvej, så var de også imod. (Interview: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage)

I forhold til kompensation stiller borgerne spørgsmålstejn ved dels om kompensationen er tilstrækkelig, og dels om det er de rigtige, der modtager den.

- ... men jeg mener igen, at det er økonomien der spiller så meget ind i det her, det er helt vanvittigt og det er jeg fuldstændig rystet over, at der er så mange penge til folk der skal have for en markvej, hvor de skal op og lave service på har man hørt. (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage)

- Vi har investeret alle vores sparepenge i vores ejendom som er offentligt vurderet til 2,3 millioner. I 2013 vurderede taksationsmyndighederne ejendommen til 1,5 millioner og vi blev tilbudt 300.000 kr. ...Lodsejerne, vindmølleopstiller og ejerne af Gunderupmøllerne bliver forgyldt og vi får ikke engang en værdig behandling. (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhed Plantage)

- På det her tidspunkt står den [ejendommen red.] os i 4 millioner kr. Vi bliver enige om at hvis vi skal gå herfra uden noget som helst bøv, så skal vi have 5 millioner. Hvad er prisen for at man opgiver sin drøm, sit barndomshjem? Vi bliver tilbudt 1,5 millioner kr. (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Flere peger også på uretfærdigheden i at skulle ansøge og betale for at søge kompensation – de mener, det burde køre automatisk. I nogle tilfælde tildeles der ingen erstatninger, med mindre bygherre tilbyder at købe ejendommen, f.eks. i forbindelse med biogasanlæg.

- I forhold til transformeranlægget, elmaster og motorvej, er der i området givet erstatning til de berørte. Dette vil ikke være tilfældet ved opførelse af anlægget, men derimod være et tab for den enkelte. Dette bør ikke påføres nogen borgere. (Høringssvar: NGF Nature Energy Månsson A/S)

I vindmølleprojekterne tilbydes lokale at købe andele i møllerne. Et par af interview respondenterne peger dog på, at de ikke har ønsket at købe andele, fordi de ikke ønskede indirekte at vise støtte til projektet.

- Jeg ville gerne have købt andel, hvis de stod på havet...det der med at vi kan få noget fordi vi skal se på den der vindmølle, det har jeg valgt at sige nej til og det er igen fordi vi ikke ønsker at de skal stå her, vi har ikke fået nogle muligheder for at kunne høre til, hvorfor skal de stå her. (Interview: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

En respondent fornemmede, at det handlede om *at borgerne skulle købes af med nogle andele*. (Interview: Solceller ved Lerchenborg) I tilfælde hvor der forhandles med bygherre om compensation til lokalområdet, peger borgerne også på problemer omkring, hvem der bør kompenseres. Et par af interview respondenterne påpeger, at det har været borgerforeningen i lokalområdet, der har forhandlet med bygherre, hvilket ifølge dem betyder, at de lokale foreninger har modtaget midler, hvilket ikke nødvendigvis er til gavn for de, der bor nærmest møllerne og er mest generede.

- Det der undrer mig er jo, at borgerforeningen får millioner, for at de [møllerne red.] er kommet herop, ikke, hvorfor skal Åre by have det, det er jo os herude der er ramt af det... de har jo købt sig ind, det har de også gjort i Grindsted, Næsbjerg og Åre igennem borgerforeningerne, som får en pose penge. (Interview: Vindmøller ved Ulvemose og Bækhede Plantage)

Der er i mange høringssvar og interviews udtrykt en opfattelse af, at de lokale borgere ikke har samme betydning i den lokale planlægning som natur.

- Det virker underligt og urovækkende, at hensynet til fugle, frøer og firben har større vægt end hensynet til mennesker. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

- Det er voldsomt provokerende at der alene sker tilpasninger, når det er dyrelivet der påvirkes negativt. (Høringssvar: Havvindmøller ved Sejerø Bugt)

Kommunernes rolle

En del borgere kritiserer kommunernes rolle i forhold til projekterne. Blandt andet er det genstand for kritik, når kommunerne ikke lever op til egne mål eller planer. For eksempel at en kommune, som går meget op i borgernes sundhed, opstiller vindmøller uden at tage tilstrækkeligt hensyn til borgernes sundhed, at værdifuldt landskab bliver omklassificeret til landbrugsjord, så der kan sættes vindmøller op, at et ellers fredet område skal huse solceller, eller at en kommune tillader, at et biogasanlæg anlægges uden for de placeringer, som er udpeget i kommuneplanen.

- Der er jo otte eller ni udpegede placeringer til biogasanlæg i Ikast-Brandø Kommune. Hvordan kan man så som privatperson vælge, at nu passer det mig, at lægge det 20m fra et hus? Hvordan kan man få lov til det? Hvorfor vælger man ikke en af de andre placeringer? Det giver ikke mening, at man kan få lov til det. (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

Der opstår også problemer, hvis borgerne opfatter det sådan at kommunerne ændrer på forudsætningerne for projekterne undervejs, eksempelvis at eksisterende møller ikke længere skal tages ned før nye kan sættes op. Ligeledes falder det borgerne for brystet, hvis kommunen melder løsninger ud, inden aftalerne med lodsejere er faldet på plads.

- *Det begyndte man så at lugte de der ugler i mosen og så sætter alle bremserne i, så begyndte konflikterne lige så stille at komme...at man ikke får tingene aftalt inden man stiller sig op på et borgermøde og fortæller, hvordan man vil have det.* (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

En del borgere har den opfattelse, at kommunerne tager parti for bygherre fremfor deres borgere, og hjælper bygherre med at føre sagen og få projekterne igennem. Borgerne oplever, at kommunerne lægger mere vægt på de økonomiske muligheder i projekterne end at beskytte deres borgere, og at de agerer som konsulenter for bygherre.

- *Hvorfor er Varde Kommune ikke mere undersøgende over for projekt-mager, og klart beder om at få belyst sagen omkring de forskellige miljøpåvirkninger – hermed også det menneskelige perspektiv – der er for Varde Kommunes borgere?* (Høringssvar: Vindmøller ved Ulvemose og Bækthed Plantage)

- *...det kan godt være man er erhvervskommune nr. 1, men man skal også huske sine borgere.* (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- *Det er Ikast-Brande Kommune der direkte i en mail går ind og rådgiver bygherre om hvordan vi skal få det her kørt igennem. Det må hun da ikke! Det er jo ikke Ikast-Brande Kommune der bygger anlægget.* (Interview: NGF Nature Energy Månsson A/S)

- *Viljen til fredning er der, men modviljen opstår fordi samfundet har nogle krav til sit energiforbrug og grådighed... Det er jo grisk og grådig der har taget det hele.* (Interview: Solceller ved Lerchenborg)

Enkelte interview respondenter fortæller også, at de har en oplevelse af at der opstår demokratiske problemer i forhold til beslutningsprocessen, for eksempel hvor politikere har nære relationer til bygherre, og borgerne derfor ser en sammenhæng til at de fremmer og vedtager projektet.

3.3 ADFÆRD

I dette afsnit analyseres borgernes adfærd, i form af de aktiviteter der er foregået i lokalområderne, samt om der er bidrag med lokal viden. Da valg af cases i dele af undersøgelsen forudsatte aktiv modstand, er adfærden til en vis grad betinget af casevalget. I det følgende nuanceres beskrivelsen af borgernes mere specifikke adfærd.

3.3.1 AKTIVITETER

I nedenstående tabel 3.7 ses hvilke øvrige aktiviteter interview respondenterne beretter om i deres lokalområder.

Case	Aktiviteter
Vindmøller ved Ulvemose og Bækthed Plantage	Høringssvar, taler sammen i lokalområdet, lokale møder mellem borgere, lokal organiseret borgermodstand, søger aktindsigt, deltagelse i officielle borgermøder, deltagelse i byrådsmøde, underskiftindsamling, indgivet klage til NMKN, stiller spørgsmål til kommunen, samarbejde med landsdækkende modstandsorganisation, flere indbetaler penge til modstandsorganisation
NGF Nature Energy Månsson A/S	Høringssvar, taler sammen i lokalområdet, lokale møder mellem borgere, lokal organiseret borgermodstand, søger aktindsigt, deltagelse i officielle borgermøder, deltagelse i byrådsmøde, stiller spørgsmål til kommunen, ekskursion til lignende anlæg, kontakter naboer til lignende anlæg for at høre om gener, taler med lokale medier, møder med bygherre og politikere, kontakter erhvervsaktører for at lægge pres på kommunen

Solcelleanlæg ved Lerchenborg	
-------------------------------	--

Tabel 3.7 Oversigt over hvilke aktiviteter der ifølge interview respondenterne har fundet sted i deres lokalområder.

Der har tilsyneladende ikke fundet aktiviteter sted i forbindelse med solcelleanlægget ved Lerchenborg. Interview respondenterne giver udtryk for, at de ikke fik muligheden for at indsende høringssvar eller andet, fordi der ingen information var om anlægget, før det blev opført, samt at de få år tidligere havde brugt deres kræfter på at mobilisere sig lokalt i forbindelse med opstilling af vindmøller i området. Den manglende aktivitet er altså ikke nødvendigvis udtryk for at der ikke er uoverensstemmelser.

3.3.2 BIDRAG AF LOKAL VIDEN

I nedenstående tabel 3.8 ses en oversigt over de typer af lokal viden, som borgerne har ønsket at bidrage med via deres høringssvar. Lokal viden er medtaget når den afspejler erfaringsbaseret viden om lokale forhold samt viden om forhold i andre lokalsamfund indhentet i forbindelse med projektet.

Case	Lokal viden
Sejerø Bugt Havmøllepark	Lokal erfaring med lignende projekter (7) Erfaringer med påvirkninger i form af skibssulykker (4) Fotos eller egne visualiseringer som dokumentation for det visuelle (4)
Vindmøller ved Ulvemose og Bækhedede Plantage	Erfaring med påvirkninger på bl.a. husdyr og ejendomspriser fra lignende projekter (3) Viden om kumulative bidrag til støjpåvirkninger (2) Viden om placering og afstande (3)
NGF Nature Energy Månsson A/S	Viden om lokal udvikling i ejendomspriser inkl. brug af ejendomsmægler (2) Viden om lokale muligheder for biomasse (1) Viden om lokale muligheder for vejføring (1) Viden om placering og afstande (2) Erfaringer med lignende anlæg (6)
Solcelleanlæg ved Evetofte	Viden om placering og landskab (3) Viden om lokalt rekreativt brug af området (1)

Tabel 3.8 Oversigt over lokal viden som er inkluderet i borgernes høringssvar til de fire VE-projekter. Tallet i parentes angiver hvor mange borgere der har inkluderet den type af lokal viden.

En del af borgerne påpeger fejl og u hensigtsmæssigheder i VVM og plangrundlag, bl.a. baseret på viden om landskab og placering af forskellige anlæg og ejendomme i lokalområdet. For eksempel borgere som påpeger, at den angivne afstand fra anlæg til deres bolig er forkert, eller at en del af området til solceller skråner mod nord. En hel del borgere har indhentet viden om lignende projekter i andre lokalområder og efterspørger, at man bruger erfaringer fra andre steder til at vurdere påvirkningerne. Det er for eksempel borgere, som har ringet rundt til borgere omkring et lignende anlæg andre steder i landet for at spørge til egne erfaringer med generne. Hertil kommer erfaring med konkrete påvirkninger eller grundlaget for dem. Eksempelvis i forbindelse med Sejerø Bugt, hvor mange borgere er bekymrede for, at skibe skal støde ind i møllerne med olieforurening som følge: *Der har jo været eksempler på, at skibe er kommet på afveje, senest med den russiske skib der var direkte på vej mod Havnsø og kun blev stoppet i sidste øjeblik.* (Høringssvar Sejerø Bugt Havmøllepark)

På baggrund af gennemgangen af holdninger, uoverensstemmelser og adfærd samles der i næste afsnit op på de samlede konflikter.

4 DISKUSSION OG KONKLUSION

I denne delrapport har vi belyst konflikter i forbindelse med planlægning af VE projekter. Det er vigtigt at understrege, at de udførte analyser tager udgangspunkt i borgernes version af sagen og deres opfattelse af konfliktfeltet. Borgernes opfattelse af konflikterne og deres tilstedeværelse opfattes i henhold til teorien som reel, også selvom andre aktører måske ikke er enige i deres opfattelse af hvad konflikterne består i og hvad deres årsag er. Dette er valgt for at belyse baggrunden for borgernes adfærd i forbindelse med modstand overfor projekter, og for at kunne diskutere muligheder for at afbøde dem og dermed fremme implementeringen af VE. Borgernes opfattelse af hvad der udgør uoverensstemmelserne i konfliktfeltet, er af afgørende betydning for, hvordan konflikthåndtering kan finde sted i denne type projekter. Vi har således i denne rapport valgt at fremstille én side af sagen. Vi tager ikke stilling til borgernes perspektiver, men præsenterer dem som grundlag for at diskutere muligheder for forbedring.

I det følgende vil vi samle op på analysen af konflikter samt diskutere muligheder for konfliktløsning med udgangspunkt i teori.

4.1 SAMLET KONFLIKTANALYSE

I dette afsnit præsenteres en kort oversigt over det samlede resultatet af konfliktanalysen i afsnit 3. Analysen er, som tidligere nævnt, foretaget med udgangspunkt i et ønske om at forstå borgernes holdninger og adfærd, og særligt at identificere de uoverensstemmelser, som borgeren oplever i forbindelse med VE-projekterne.

4.1.1 UOVERENSSTEMMELSER

Hvilke eventuelle uoverensstemmelser opfatter borgerne i forhold til den måde sociale konsekvenser håndteres på?

Overordnet viser analysen tydeligt, at der er to typer af uoverensstemmelser: Uoverensstemmelser omkring projekternes konsekvenser samt uoverensstemmelser omkring processen.

Et forhold der fremhæves er scoping; altså hvilke sociale konsekvenser der inddrages i VVM-redegørelserne og hvilke der ikke gør. Grundlæggende peger analyserne på, at de sociale konsekvenser spiller en stor rolle, som noget borgerne bekymrer sig om og gerne ser håndteret, men som ikke altid bliver det. Generelt bekymrer borgerne sig om langt flere og mere detaljerede sociale konsekvenser end VVM-redegørelserne håndterer. Heri ligger en uoverensstemmelse. Denne uoverensstemmelse handler dog tilsyneladende også om vurderingen af væsentlighed i form af en manglende forståelse for udfordrende baseline-forudsætninger i de enkelte samfund. Særligt forhold i landsbyer og byer, der i forvejen oplever at være udfordret, for eksempel af fraflytning og faldende ejendomspriser. Dette kommer til udtryk i mange af de sociale konsekvenser, som borgerne peger på, hvor de opfatter en konsekvens som særligt væsentlig med baggrund i lokalsamfundets nuværende sociale situation.

Ses der på det samlede billede, er der både bekymringer, der går igen i de forskellige projekter, og nogle som kun nævnes i et enkelt projekt eller af få borgere. Det kan ikke på den baggrund konkluderes, hvilke sociale forhold der er væsentlige at fokusere på og belyse i forhold til alle projekter, og hvilke der ikke er. De fundne sociale konsekvenser kan ses som inspiration til lignende projekter, og der kan peges på et generelt behov for at bruge scoping og kortlægning af baseline aktivt, for at fastlægge hvilke særlige forhold der bør belyses i de enkelte områder.

En anden interessant konklusion er, at borgerne lader til at se projektet i et større perspektiv end en VVM måske almindeligvis lægger op til. Dels laver mange borgere en mere overordnet afvejning af fordele og ulemper ved projektet, og mangler alt efter den forudgående proces en redegørelse for begrundelse for eller fordelene ved projektet. Mange borgere ser også projektets konsekvenser i kumulation med andre påvirkninger i deres nærområde, ligesom de ser projektet i en større livscyklus inklusiv, hvad der skal ske efter det er udtjent.

I forhold til processen er der uoverensstemmelser dels i forhold til, at borgerne oplever en mangel på lydhørhed og åbenhed i processen i forhold til bl.a. deres muligheder for deltagelse, adgang til information, og om de har indflydelse på beslutningerne. Desuden oplever en del mangel på gennemsigtighed i forhold til kommunernes planlægning, politikker og ændringer undervejs i projekterne. Det er desuden kendetegnende for mange af de uoverensstemmelser borgerne peger på i forbindelse med processerne, at de har at gøre med en opfattelse af ulighed og uretfærdighed i projekterne i forhold til fordeling af fordele og ulemper, kompensation etc.

4.1.2 ADFÆRD

Hvilken adfærd udviser borgerne, hvordan kommer deres modstand til udtryk?

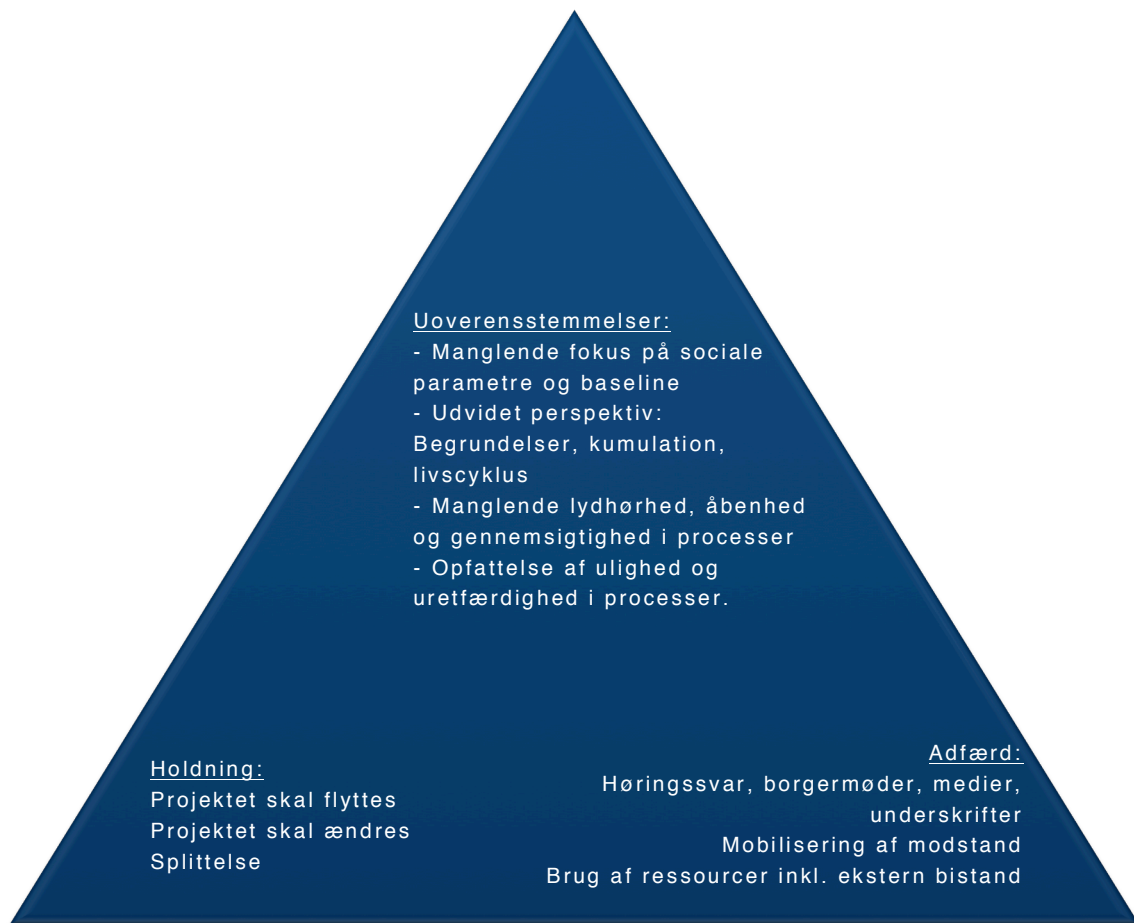
De undersøgte projekter er valgt med udgangspunkt i en forudsætning om, at aktiv og synlig modstand var til stede. Den aktive og synlige modstand kom til udtryk via eksempelvis høringsvar, aktivitet ved borgermøder, udtalelser til medier, underskriftindsamlinger mv. Derudover fandt vi, at i de undersøgte vind- og biogasprojekter mobiliserer borgerne sig og handler, mens der i forbindelse med de undersøgte solcelleanlæg af forskellige årsager ikke er den samme aktivitet. Yderligere peger resultaterne på, at en del borgere bruger mange ressourcer på denne proces, og er tyngede af dette samt usikkerheder, mens planlægnings- og beslutningsprocessen foregår.

4.1.3 HOLDNING

Hvad er holdningen hos borgeren der er imod projektet?

I flertallet af de analyserede projekter, er borgerne kritiske overfor projektlokaliseringer eller ønsker, at projekterne skal ændres. Det tyder dog på, at holdningen til solenergi projekter er mindre kritisk end de andre VE projekter. Især interviewene afslørede også, det er ikke alle lokale, der er aktivt imod projekterne, og at lokalsamfundene ofte bliver splittede på forskellige måder.

Det samlede konfliktfelt er illustreret i figur 4.1.

Figur 4.1. Illustration af borgernes opfattelse af konfliktfeltet: Hvilke uoverensstemmelser de lægger til grund for konflikten, hvordan det påvirker deres adfærd og holdning

I det følgende diskuteres det, hvordan der kan arbejdes med at løse konflikterne og hvorvidt konfliktløsningsmuligheder er indbygget i processerne i henhold til borgernes opfattelse.

4.2 KONFLIKTHÅNDTERING OG KONFLIKTLØSNING

Konfliktløsning og konflikthåndtering er to forskellige tilgange til at minimere og afværge konflikter (Bramsen 2010). Konfliktløsning handler om at identificere generelle uoverensstemmelser og få disse afklaret. I dette projekt vil konfliktløsning således handle om, at løse uoverensstemmelser imellem borgernes bekymringer og ønsker til indhold og det faktiske indhold af miljøvurderinger. Konflikthåndtering handler om, at forholde sig til konflikter der kan/vil opstå. Konflikter kan håndteres i processer ved at sikre rum og ressourcer til konfliktløsning.

4.2.1 KONFLIKTLØSNING VIA IDENTIFIKATION OG FOREBYGGELSE AF UOVERENSSTEMMELSER

Konflikter og dermed modstand i forhold til VE projekter kan til dels afværges ved at identificere uoverensstemmelser, imellem det der bekymrer borgerne og det faktiske indhold i VVM-redegørelser og -processer. Dette er beskrevet i afsnit 4.1.1 omkring scoping og baseline. Ligeledes kan der arbejdes på, at forbedre processen eller

borgernes opfattelse af denne. Det er vigtigt at understrege, at vurdering og afbødning af de sociale konsekvenser samt sikring af en god proces ikke vil få alle uoverensstemmelser til at forsvinde. Projektet kan stadig have negative sociale konsekvenser, som borgerne er utilfredse med, men det kan være muligt at minimere uoverensstemmelserne, eller som minimum komme til enighed om, hvad uoverensstemmelserne er.

4.2.2 RUM OG RESSOURCER TIL KONFLIKTHÅNDTERING I PLANPROCESSER

I planprocesser er der som antydnet oven for sjældent enighed om, hvilke løsninger der er de bedste. Det kan derfor forventes, at der altid vil være en grad af konflikt. Det er således ikke kun nødvendigt at håndtere de identificerede kritikpunkter fra de undersøgte cases for at afværge konflikter fremadrettet. Det er tilsvarende vigtigt, løbende at kunne løse konflikter der opstår. Derfor er der behov for, at planprocesser tillader rum til forhandling om projektspecifikke forhold samt rum til dialog.

Når konflikter opstår undervejs i processer, er der igen forskellige måder at løse dem på. I tilfælde hvor konflikterne handler om uenighed om projektspecifikke forhold, eksempelvis konkret placering indenfor et område, størrelse, antal mv. er den anbefalede metode at søge at løse op for konflikten via forhandling (Bramsen 2016). Hvis forhandlingerne går i hårdknude, kan det være nødvendigt at involvere en konfliktmægler for at få afklaret forhold som eksempelvis mistillid, som er yderligere diskuteret i afsnit 4.3.

For at sikre mulighed for at kunne håndtere og afværge denne type konflikter er det således væsentligt, at der er rum til forhandling i processen. En forhandling hvor det søges at opnå lighed i forhold til fordeling af goder/fordele/kompensation med udgangspunkt i, hvem der bærer de største negative påvirkninger. Resultaterne af udførte interview afspejler ikke, at et sådant rum er tilstede i planprocesserne i dag, ligesom planprocesserne og fordeling af goder opfattes som ugenomsigtig.

4.3 AFVÆRGNING AF MISTILLID OG OPBYGNING AF TILLID

Som beskrevet i de foregående afsnit er der en række forhold, borgerne påpeger som problematiske både i forhold til afgrænsning og indhold i VVM redegørelser, men også i forhold til processernes indhold. Der er typisk i disse projekter skabt en spænding imellem aktørerne i form af mistillid. I undersøgelserne har borgerne specifikt givet udtryk for, at de har mistillid til myndighederne og til rammerne for VVM-processerne.

En forudsætning for at afværge uoverensstemmelser og skabe effektive forhandlingsrum, som beskrevet ovenfor er, at der ikke er mistillid imellem parterne (Bramsen 2016). Spændinger i form af mistillid handler om relationen imellem projektets aktører og ikke om faktuelle ting, som kan løses via forhandling. Generelt siger teorien, at en forudsætning for, at mistillid kan afværges og tillid opnås, er en gensidig og ligeværdig dialog imellem parterne. Der kan være forskellige måder at sikre en større grad af tillid i VVM-processer, og første skridt kan eksempelvis være ved at skabe rum til konfliktløsning og dialog i processerne, og at sikre at der i dialogen åbent drøftes kriterier for fordeling af kompensation mv.

Mistilliden kobles af flere borgere til det faktum, at VVM-redegørelsen betales af bygherre, og den opfattes i flere tilfælde som partisk fremfor neutral. Flere borgere gav

også udtryk for, at de i forbindelse med høringssvar havde engageret og betalt egne eksperter i processerne. Mistillid til bygherres og myndigheders eksperter kan måske afværges ved at give borgerne mulighed for at få dækket udgifter til råd og vejledning fra eksperter, som de har tillid til. Denne model kendes fra udlandet, hvor oprindelige folk ofte har mulighed for at søge dækning af ekspertbistand eller få udpeget ønskede eksperter som medlemmer af review-boards, der skal godkende VVM-processer og indhold.

5 REFERENCER

- Larsen, S og H Nielsen. 2016. *VVMPlus – Delrapport 1: Kortlægning af sociale konsekvenser i VVM praksis*. Det Danske Center for Miljøvurdering, Institut for Planlægning, Aalborg Universitet
- Galtung, J. 1996. *Peace by Peaceful Means. Peace and Conflict, Development and Civilization*, International Peace Research Institute, Sage.
- Bramsen, I, J Boye Nielsen og V Vindeløv. 2016. *International konfliktløsning*. Samfundslitteratur
- Wallensteen, P. 2007. *Strategic Peacebuilding: Issues and Actors*. Kroc Institute Occasional Paper, 28.
- Enderud, Harald. 1987. *Konfliktbeslutninger 1: Tre perspektiver på konflikt organisering*. Samfundslitteratur.
- Berliner, P. 1999. *Konfliktløsning*. Danmarks Forvaltningshøjskole.
- Parsons, T. 1951. *Social structure and dynamic process: the case of modern medical practice*. Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Dahrendorf, R. 1972. *Konflikt und Freiheit: auf dem Weg zur Dienstklassen-gesellschaft - Vol. 2*. Piper Verlag GmbH
- Collins, R. 1986. *Weberian sociological theory*. Cambridge: Cambridge University Press

BILAG 1: SKEMA TIL REGISTRERING AF SOCIALE ELEMENTER I HØRINGSSVAR

Tema	Høringssvar nr.	Beskrivelse
Påvirkninger på...		
Levevis (hvordan folk lever, arbejder, leger og interagerer)		
Kultur (Fælles tro, skikke, værdier, sprog og dialekt)		
Lokalsamfundet (dets sammenhængskraft, stabilitet, karakter, services og faciliteter, foreningsliv)		
Det politiske system (omfanget folk har mulighed for at deltage i beslutninger der påvirker dem, niveau af demokrati og de ressourcer der stilles til rådighed til dette formål)		
Miljøet (kvalitet af den luft og vand som folk bruger, tilgængelighed og kvalitet af fødevarer, niveau af fare eller risiko, støv og støj folk er udsat for, tilstrækkelighed af sanitære forhold, folks fysiske sikkerhed, folks adgang til og kontrol over ressourcer)		
Helbred og velbefindende (fuldstændig fysisk, mental, social og spirituel velbefindende og ikke		

kun fraværet af sygdom eller skavanker)		
Personlige- eller ejendomsret (om folk er økonomisk påvirkede, eller oplever personlige ulemper inkl. påvirkninger på deres borgerrettigheder, juridisk)		
Frygt og forhåbninger (deres opfattelse af deres sikkerhed, deres frygt for fremtiden for deres lokalsamfund, og deres forhåbninger for deres fremtid og deres børns fremtid)		
Andre påvirkninger		

	Høringssvar nr.	Beskrivelse
Efterspørges yderligere data/undersøgelser?		
Efterspørges ændringer i projektet eller et fuldt stop?		
Er der inkluderet lokal viden?		
Er der kritik eller forslag til dialog?		
Andet		

BILAG 2 INTERVIEWGUIDE

Følgende er benyttet som interviewguide i forbindelse med de interviews der er udført.

- 1) Historien i området fortalt af borgeren?
 - a. Borgernes holdning: Er de for projektet (helt eller mest), er de imod projektet (helt eller mest), er de uafklarede eller neutrale.
 - b. Borgerens adfærd, har de blandet sig i processen og hvordan:
 - i. Har de udført aktiv synlig modstand? (f.eks. høringsvar)
 - ii. Har de udført aktiv ikke-synlig modstand (f.eks. snakke med og påvirke naboer)
 - iii. Har de været passive?
 - iv. Har de udført aktiv ikke-synlig støtte (f.eks. snakker godt om projektet)
 - v. Har de udført aktiv synlig støtte (f.eks. taler godt om det til borgermøder)
 - c. Har der været igangsat borgerinddragelse?
 - i. Har der foregået anden kontakt i processen?
 - ii. Taler I om det i lokalområdet?
- 2) Kritik og bekymringer ift anlægget?
 - a. Hvorfor er de imod/for: Har været dine bekymringer/Føler du dig forstyrret; visuelle, støj, sundhed, osv.
 - b. Økonomi – er det kun økonomi/huspriser?
 - c. Hvad har processen betydet for jeres område?
 - i. Har I oplevet splittelse af lokalområdet?
 - d. Hvordan føler I at I og jeres bekymringer er blevet håndteret og imødekommet?
- 3) Hvordan kunne man tænke sig det anderledes?
 - a. Skal projektet flyttes til nabokommunen?
 - b. Kunne I forestille jer en helt anden proces?
 - c. Kunne man give nogle fordele?